

Z PROBLEMATYKI NAUCZANIA HISTORII W SŁOWACKICH SZKOŁACH LUDOWYCH W LATACH 1848—1918

Rozpatrując teoretyczne problemy funkcjonowania współczesnej szkoły, nie można się jedynie ograniczyć do analizy czynników wpływających z obecnego stanu rozwoju tej instytucji oświatowej. Badania należy rozpocząć od śledzenia problematyki dydaktyczno-wychowawczej w czasie tworzenia się nowożytnej oświaty w nowożytnych społeczeństwach XIX w. Prawidłowość ta dotyczy także szkolnictwa i narodu słowackiego z drugiej połowy XIX w. Można ją stwierdzić w rezultacie analizy występującego w tym czasie w Słowacji systemu oświaty, jak również w wyniku charakterystyki najważniejszych i używanych w szkołach środków kształcenia. Środkami tymi były z pewnością podręczniki, z których korzystali uczniowie i nauczyciele, a które za ich pośrednictwem docierały do szerokich kręgów społeczeństwa. Podręczniki te były najobszerniejszymi tekstami drukowanymi docierającymi do wszystkich zakątków Słowacji. Miały więc bardzo ważny wpływ na formowanie się postaw ideologicznych uczniów i zarazem poglądów politycznych całego społeczeństwa.

Najważniejszą w tym rolę spełniały niewątpliwie podręczniki do nauczania historii. Zawierały one bowiem nie tylko opis faktów historycznych, ale także wyjaśnienie tych faktów z pozycji klasowej i narodowej. Dziś pozwalają spojrzeć na występujące zjawiska społeczne i polityczne w Słowacji w drugiej połowie XIX i na początku XX w., a tym samym skonkretyzować takie fakty jak madziaryzacja, ucisk klasowy, fałszowanie i tajenie niektórych faktów historycznych i podporządkowanie ich interpretacji panującej klasie społecznej.

* Dr Milada Brťkova jest pracownikiem naukowym Pedagogicznej Fakulty Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie z siedzibą w Trnawie. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na problematyce dotyczącej dziejów nauczania historii w Słowacji. Niniejszy artykuł jest przejawem zapoczątkowanej wymiany doświadczeń badawczych w tej dziedzinie pomiędzy dwoma uczelniami pedagogicznymi zaprzyjaźnionych krajów.

Niniejsze opracowanie opiera się jednak nie tylko na analizie treści podręczników do nauczania historii, lecz także na materiale opublikowanym we współczesnych czasopismach pedagogicznych, pracach słowackich historyków oraz analizie tematyki historycznej w słowackich czytankach dla szkół.

W dziejach Słowacji rok 1848 posiada wielkie znaczenie. Jest on bowiem łączony z powstaniem narodowym Słowaków oraz z działalnością wybitnych polityków tego okresu — Štura, Hurbana i Hodży, którzy, ciesząc się zaufaniem rządu wiedeńskiego, oczekiwali od niego zabezpieczenia politycznych interesów narodu i poparcia w walce z węgierską hegemonią. Oprócz spraw natury politycznej rok 1848 przyniósł również rozwiązanie niektórych problemów społecznych. Przede wszystkim nastąpiła likwidacja poddaństwa, ale — jak skądinąd wiadomo — stosunki społeczne nie uległy zasadniczej zmianie. Mimo więc oznak postępu, po stłumieniu rewolucji rząd wiedeński wzmocnił kurs centralistyczny, na Węgrzech utrwały się rządy absolutne, które dla Słowacji oznaczały podwójny ucisk — narodowy i społeczny.

W tej sytuacji została założona przez Słowaków Słowacka Macierz Szkolna (Matica Slovenska) i trzy gimnazja narodowe. Mimo to sytuacja w szkolnictwie była bardzo trudna. Notowano duży procent analfabetów w poszczególnych obwodach kraju. W 1870 r. w obwodzie bratysławskim było ok. 33% niepiśmiennych, turniańskim — 29%, liptowskim — 30%, komarneńskim — 33%, hontiańskim — 33%, turczańskim — 41%, zwoleńskim — 34%, tekowskim i nitrzańskim — 42%, ostrzyhomskim — 37%. Do obszarów, w których liczba analfabetów przekraczała 50% należały obwody: trenčiański, šariški, zempliański i užski, posiadający aż 77% analfabetów¹.

Słowacja pod panowaniem austro-węgierskim to kraj bardzo zacofany. W okresie rozwijającego się kapitalizmu była źródłem taniej siły roboczej dla miejscowego, słabo rozwiniętego przemysłu, który — nawiasem mówiąc — znajdował się w rękach kapitału węgierskiego i niemiecko-austriackiego. Fakt, że rozwój kapitalizmu pod koniec XIX w. nie spowodował w Słowacji intensywnych ruchów narodowych i kulturalnych tłumaczy się węgierską polityką madziaryzacyjną, opartą na hasle „jedno państwo — jeden naród”.

Chociaż na terenie Słowacji, według urzędowej statystyki, zamieszkiwała w większości ludność słowacka, to — jak podaje czasopismo „Szkoła Słowacka” — do roku 1918 w szesnastu obwodach kraju panował niepodzielnie język węgierski. Spośród czterech tysięcy szkół elementarnych i stu szkół miejskich, czyli tzw. wydziałowych, jedynie

¹ F. Bokes, *K vzdelenostným a školským pomerom na Slovensku v tzv. Matičnom období*. „Jednotna Škola” 1958, XIII, s. 461.

czterysta można było uznać jako słowackie. Językiem wykładowym był tu bowiem słowacki. Mimo to w planie nauczania owych czterystu szkół przewidziano aż trzynaście godz. tygodniowo obowiązkowej nauki języka węgierskiego. Natomiast z sześciu tysięcy pięciuset nauczycieli zatrudnionych w tych szkołach tylko pięciuset uważało się za Słowaków².

Należy do tego dodać, że liczba słowackich szkół ciągle się zmniejszała, o czym świadczy m.in. statystyka J. Váňy, opublikowana w *Historii pedagogiki*. Podaje on mianowicie, że w r. szk. 1905/06 z węgierskim językiem nauczania było w Słowacji 59⁰/₀ szkół, w 1913/14 liczba ta wzrosła do 80⁰/₀, przy czym szkół ze słowackim językiem wykładowym było w tym czasie tylko 2⁰/₀³.

Na początku XX w. istniały na terenie dzisiejszej Słowacji 33 gimnazja, 6 szkół realnych, 16 seminariów nauczycielskich, 4 tzw. akademie prawa i 143 szkoły zawodowe. Jednakże w żadnej z nich nie wykładano w języku słowackim, ani też nie wprowadzono obowiązku nauki tego języka. Co więcej — uczniów narodowości słowackiej obowiązywał zakaz porozumiewania się w języku ojczystym⁴. Polityka wynaradawiania Słowaków doprowadziła — rzecz zrozumiała — do politycznego i gospodarczego ich upośledzenia.

Mimo zamknięcia Słowackiej Macierzy Szkolnej w 1875 r. i na wskroś niekorzystnych warunków politycznych, działalność naukowa i popularyzatorska rozwijała się nadal. Zwłaszcza zwracają uwagę prace mające na celu prezentację przeszłości narodu słowackiego. Należałoby tu wymienić dzieła historyczne F. V. Sasinka, J. Botto, J. Škultúty, J. Križki, Z. Pauliny-Tóth, J. Kvačala i in. Jednakże dorobek słowackiej historiografii był skromny. Nic też dziwnego, że nie był on brany pod uwagę przez węgierskich autorów podręczników szkolnych, podobnie jak historia Słowacji nie występowała w programach nauczania szkół wszystkich szczebli i kategorii.

Państwowej ustawie szkolnej z 1868 r. zawdzięczamy wprowadzenie podstawowych aktów prawa edukacyjnego, wśród których znalazł się także nowy program nauczania. W programie tym nauczanie historii opierało się na zasadzie tzw. personalizmu dziejowego, uznającego — jak wiadomo — wybitne jednostki za najistotniejszą siłę postępu społecznego. Według programu nauczyciel historii miał zapoznać uczniów z dziejami Węgier na podstawie biografii wybitnych jednostek. Dzieci miały zrozumieć okres, w którym jednostki te żyły i wpływały na bieg wydarzeń swojej epoki.

W latach 1874—1918 program nauczania szkół ludowych był wyda-

² „Slovenska Škola” 1920, II, nr 9—10, s. 117.

³ J. V á ň a, *Dejiny pedagogiky*, SPN Bratislava 1971, s. 234.

⁴ K. Čulen, *Slovenské študentské tragédie*, Nakladateľstvo slovenskej ligy 1935, s. 12.

wany w języku węgierskim przez Ministerstwo Wyznań i Oświaty. Program ten ulegał częstym zmianom, jednakże w nauczaniu historii kierowano się niezmiennie raz przyjętą zasadą, aby uczniowie poznawali przede wszystkim historię Węgier.

Przed wydaniem programu dał się zauważyć brak odpowiednich podręczników do nauczania historii w szkołach. Na łamach czasopism „Przyjaciel Szkoły i Literatury”⁵, czy też „Nauczyciel Narodu Słowackiego”⁶ domagano się opracowania historii narodu słowackiego. Najbardziej znamienne żądania w tej sprawie przedstawili P. Nemessanyi i F. R. Vlastimil. Jednakże w latach 1848—1865 nie wydano ani jednego podręcznika historycznego dla szkół ludowych. Zachowały się jedynie w rękopisach nie wydane wówczas książki J. Galbavy (*Historia ojczyzna Słowaków w ogóle i Słowaków na Węgrzech*) i S. Ormisa (*Historia Węgier dla klasy ósmej*). Rękopisy te świadczą o podejmowanych wysiłkach historyków słowackich w kierunku przewyciężenia węgierskiej hegemonii w dziedzinie podręcznikarstwa historycznego.

W 1867 r. została opublikowana w Pradze praca historyczna A. S. Osvalda przedstawiająca w popularnym ujęciu historię narodu słowackiego⁷. Natomiast podręcznik O. Radlinsky’ego, napisany w duchu służby narodowi i kościołowi, posiadał dużo błędów rzeczowych⁸. Nie mogli więc uczniowie dokładnie poznać z niego historii swego narodu. Pamiętać jednak należy, że napisany był w 1871 r., kiedy to każda myśl patriotyczna była zdecydowanie odrzucana.

W 1871 r. opublikowano także podręcznik O. F. Matzenauera⁹. Układ treści tej książki wymagał od ucznia jedynie pamięciowego opanowania podstawowych faktów historycznych. Jej treść obejmuje okres od pojawienia się Słowian w Europie do lat sześćdziesiątych XIX w. W tym samym roku ukazał się podręcznik A. Kuttnera¹⁰. Książka ta zasługuje na uwagę ze względu na próbę aktywizacji uczniów przez stawianie w tekście pytań, na które należało odpowiedzieć przy pomocy zamieszczonego poniżej objaśnienia.

Podręczniki z 1871 r. nie omawiają zagadnień społecznych, gospodarczych i kulturalnych narodów wchodzących w skład węgierskiej czę-

⁵ „Priateľ Školy a Literatúry” 1860, II, nr 19, s. 146.

⁶ „Slovenský Národný Učiteľ” 1863, II, nr VI, s. 45.

⁷ A. S. Oswald, *Kratučký prehlad dejín Slovenska od najstaršej doby pre ľud obecny*, Praha 1867.

⁸ O. Radlinský, *Dejepis všeobecný a zvláštny Uhorska svetský a náboženský dla rukopisu p. F. Sasinku pre slovenské národné školy*, Viedeň 1871.

⁹ O. F. Matzenauer, *Dejiny kráľovstva uhorského pre slovenské národné školy*, Banská Štiavnica 1871.

¹⁰ A. Kuttner, *Krátky dejepis Uhorska v otázkach a odpovediach*, Pešt 1871.

ści monarchii Habsburgów. Nie wspominają również o wybitnych Słowakach, takich jak Štur, Hurban, Hodža, którzy — jak wiadomo — stworzyli podwaliny przyszłego rozwoju narodu słowackiego.

Spośród autorów szkolnych podręczników historycznych wydanych w tym czasie należy wymienić J. Kožehubę¹¹. Jego książka, oparta na oficjalnym programie nauczania, poruszała sprawy Słowaków, wspominała o braterstwie Czechów i Słowaków, a w niektórych przypadkach przedstawiała także sprawy niewoli ludu Słowacji. Jednak Ministerstwo, zapewne z uwagi na treść dzieła Kožehuby, nie zezwoliło na używanie go w szkołach.

W opracowanym przez L. V. Riznera i wydanym w 1875 r. podręczniku do nauczania historii została ukazana bogata historia Słowian, co oznacza kontynuację realizacji tendencji widocznych w podręczniku Kožehuby. Rizner wspomina również o walkach narodowowyzwoleńczych Słowian i ich dążeniach społecznych. Stara się równocześnie ukazać zjawiska historyczne w ich związkach przyczynowych i genetycznych¹².

Podręczniki z lat sześćdziesiątych XIX w. posiadają pewne wspólne cechy, wynikające niewątpliwie z ożywienia narodowego Słowaków. Ukazuje się w nich m.in. rolę Państwa Wielkomorawskiego w kształtowaniu się kultury i państwowości słowackiej, podkreśla się okres, w którym Słowacja była samodzielnym państwem, a także omawia się czasy rewolucji 1848—49 r. Oczywiście zgodnie z wymogami programowymi podręczniki te poświęcały dużo miejsca dynastiom Arpadów i Habsburgów, pomijając z reguły sprawy rozwoju społeczno-gospodarczego i kulturalnego.

W 1876 r. ukazał się podręcznik P. Seidla¹³. Główną zaletą tej książki było omówienie historii Węgrów na tle dziejów innych narodów — żydowskiego, chińskiego, hinduskiego, egipskiego oraz Grecji i Rzymu. Książka ta ukazuje również dzieje państwa węgierskiego na tle historii państw jemu współczesnych. Dzięki temu uczniowie dowiadawali się o wydarzeniach w innych państwach Europy i porównywali je ze zjawiskami występującymi na Węgrzech. Opisując rozwój państwa węgierskiego, autor wspomina Czechów i Słowaków, czego w dotychczasowym podręcznikarstwie historycznym nie dało się zaobserwować. Jednakże cała treść podręcznika została skoncentrowana wokół problematyki dotyczącej królów węgierskich i zasięgu ich rządów.

Podobny charakter posiadały również inne podręczniki wydane na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIX stulecia. Można

¹¹ J. Kožehuba, *Dejepis Uhorska pre národnie školy*, Martin 1873.

¹² L. V. Rizner, *Dejepis Uhorska v krátkom výťahu pre slovenské ľudové školy*, Uhorská Skalica 1875.

¹³ P. Seidl, *Dejepis Uhorska a dejepis sveta v krátkosti*. Pre národnie školy, Budapešť 1876.

tu wymienić niewielkie rozmiarami opracowanie J. Fuchsa¹⁴ czy też podręcznik dla samouków I. Györffy'ego¹⁵.

Większość historycznych książek szkolnych używanych w Słowacji wyrażała kierunki polityki narodowościowej, wyznaniowej i kulturalnej państwa zaborczego. Podręcznik A. Kissa, wydany w 1883 r. w języku węgierskim, został przetłumaczony na dialekt szariszski¹⁶. Było to sprzeczne z interesem narodowym Słowaków i pogłębiało ich rozbitcie językowe.

Również wydana w 1890 r. książka O. Vargyasa nie odbiegała od tych tendencji¹⁷. W oparciu o jej treść, oprócz historii Węgier, uczniowie mogli co prawda poznać także dzieje Grecji i Rzymu, dowiedzieć się o wyprawach krzyżowych, wynalazkach i odkryciach (Guttenberg, Kolumb), czy też o rewolucji francuskiej 1789 r. i Napoleonie. Jednakże nie mogli się oni nic dowiedzieć o przeszłości własnego narodu i jego wkładzie w ogólnoswiatowy dorobek kulturalny.

Dorobek ten nie został również odnotowany w historii I. Györffy'ego, opublikowanej w 1901 r.¹⁸. Przedstawia ona jedynie wydarzenia z dziejów powszechnych. Jediną jej wartością było to, że autor zwracał uwagę na antyhabsburski charakter walk narodowowyzwoleńczych prowadzonych w XIX w.

Religijny aspekt polityki oświatowej państwa zaborczego przejawiał się w opublikowanym w 1902 r. podręczniku historycznym pióra tego samego autora¹⁹. Książka ta została przeznaczona dla szkół katolickich, co rzutowało na charakter interpretacji faktów w niej zaprezentowanych. Zabarwienie jej treści służyło nie tylko pobudzaniu ducha religijnego wśród młodzieży, ale także realizacji polityki madziaryzacji. Politykę tę wzmogły tzw. apponyowskie przepisy madziaryzacyjne. Ich odbicie znajdujemy w opracowanym przez E. Benedeka i wydanym w 1909 r. podręczniku do nauczania historii w V—VI klasach szkół ludowych²⁰. Został on napisany w dwóch językach — węgierskim po jednej

¹⁴ J. Fuchs, *Základy dejepisu Uhorska v stručnom výtahu*, Náukosklad prostonárodnej školy, Budapešť 1879.

¹⁵ I. Györffy, *Dejepis Uhorskej krajiny v krátkom výtahu. Priruční knižčka pre národných školákov*, Ostrihom 1880.

¹⁶ A. Kiss, *História Uhorska a něktete znamenitosti historii obecnej. Pre V Klassu národných škol v uhorskom jazyku na sarisky jazyk slěbodne preložil Stefan Lesskó*, Budapešť 1883.

¹⁷ O. Vargyas, *Dejepis Uhorska vzhľadom na hlavnejšie svetové udalosti: v životopisných a časových obrazach*, Budapešť 1890.

¹⁸ I. Györffy, *Dejepis uhorskej krajiny v spojení s hlavnými udalostami svetového dejepisu. Priruční knižčka pre žiakov ľudových škól*, Ostrihom 1901.

¹⁹ I. Györffy, *Dejepis Uhrov pre vyššie triedy katolíckych škól*, Budapešť 1902.

²⁰ E. Benedek, *Dejiny národa uhorského pre V a VI triedu elementárnych ľudových škól*, Budapešť 1909.

stronie i słowackim po drugiej. Jego treść różni się od poprzednich tym, że autor nie przedstawia systematycznie dziejów węgierskich, lecz tylko w niektórych miejscach podkreśla wielkie czyny władców tego państwa. Cały podręcznik napisany jest tak, aby wszystkie pozytywne momenty przeszłości historycznej przypisać narodowi węgierskiemu, do którego — zupełnie niesłusznie — autor zalicza wszystkich mieszkańców węgierskiej części monarchii Habsburgów.

Wymienione powyżej podręczniki do nauczania historii pod względem treści, struktury i metodycznego opracowania są stereotypowe. Zawierają zazwyczaj zwięzłe opisy wydarzeń historycznych bez ukazania ich wzajemnych powiązań. Autorzy nie uwzględniają w nich szerzej rozwoju gospodarczego, ani też kulturalnego narodów i państw przez siebie opisywanych. Przez karty większości opracowań z tego zakresu przewija się nacjonalizm węgierski, służący asymilacji narodów nie węgierskich i integracji wielonarodowej monarchii Habsburgów. W książkach tych pomijano w zasadzie historię współczesną. Odczuwa się także tendencje do usuwania z historii wszystkiego, co by mogło ukazywać ucisk klasowy i próby walki o wyzwolenie społeczne. Należy również nadmienić, że podręczniki przeznaczone dla szkół ludowych zawierały materiał często niedostosowany do poziomu rozwoju umysłowego najmłodszych uczniów.

W szkołach elementarnych dużo materiału historycznego przekazywano również za pośrednictwem tzw. czytanek. Czytanki wydane w latach 1848—1875 nierzadko zastępowały podręczniki. W 1857 r. ukazała się w Wiedniu *Druga czytanka i modlitewnik dla katolickich szkół w cesarstwie austriackim*. Książka zawierała rozdziały o treści historycznej, geograficznej, przyrodniczej i literackiej. W części historycznej największe miejsca poświęcono Habsburgom, charakterystyce ich dynastii i udziałowi w rozwoju monarchii austriackiej.

W 1860 r. ukazały się czytanki przeznaczone wyłącznie dla szkół z terenu Słowacji: *Pierwsza czytanka i modlitewnik dla słowackich szkół katolickich* (w Wiedniu) i *Pierwsza czytanka dla słowackich szkół ewangelickich* (w Bańskiej Bystrzycy). W ich treści spotykamy pewne cechy wspólne; obydwie omawiają bowiem zarówno elementy dziejów Państwa Wielkomorawskiego, jak i początki państwa węgierskiego.

Wyjątkowe znaczenie należy przypisać czytankom E. Černego, wydanym w 1864 i 1865 r. dla niższych gimnazjów i w 1866 r. dla wyższych gimnazjów. Zawarte w nich treści historyczne miały popularny charakter, a ich najważniejszym celem było budzenie wśród uczniów poczucia świadomości narodowej.

Nauczyciel słowacki J. Bežo, autor czytanki opublikowanej w 1882 r., starał się zapoznać uczniów z przeszłością narodu słowackiego poprzez zaznajamianie ich z dziejami Państwa Wielkomorawskiego. Nie prze-

strzegali on ówczesnej praktyki pisania podręczników do nauczania historii, omawiając jedynie fragmenty z dziejów Węgier na tle wydarzeń światowych²¹.

Podobny charakter posiada czytanka wydana w 1887 r., adresowana dla niższych klas szkół zawodowych²². W części historycznej jej autor K. Sebesztha przedstawił zagadnienia formowania się cechów rzemieślniczych, początki manufaktur, rozwój kapitalizmu i industrializacji. Była ona zatem zorientowana na potrzeby praktyki nauczania i zgodna z profilem szkoły.

W czytance dla szkół ludowych, ogłoszonej w 1893 r., znajdują się tylko trzy rozdziały o treści historycznej²³. Przedstawiają one biografie królów i ukazują wyraźnie, że historię tworzą czyny wybitnych jednostek. Poglądowi temu hołdował także J. Bella²⁴. Był on autorem wydanej w 1894 r. czytanki dla szkół ludowych. Jej treść jest zgodna z powszechnie wówczas uznawaną periodyzacją dziejów państwa węgierskiego. Autor wyróżnił więc dynastię Arpadów, królów wywodzących się z różnych rodów oraz królów z dynastii Habsburgów.

W 1911 r. ukazała się czytanka U. Rehora²⁵. Jest ona o tyle interesująca, że jej treść została podporządkowana interesom wyznania ewangelickiego, ponieważ była przeznaczona dla szkół utrzymywanych przez gminy tego wyznania. Należy podkreślić, że jako jedna z nielicznych wzmiankowała o ruchu husyckim.

I wreszcie w 1917 r. wydano czytanke pióra S. Kvasa²⁶. W części historycznej zawierała ona opisy czynów wybitnych władców w zbeletryzowanej formie.

Autorzy podręczników historycznych z lat 1848—1875 przestrzegali wymagań oficjalnego programu nauczania. Dawali oni pierwszeństwo wydarzeniom z historii Węgier, poświęcając jednocześnie dużo uwagi dynastii Habsburgów. Wszystkie fakty z historii Słowacji i Słowaków, mające na celu budzenie poczucia narodowego u uczniów, były w tych podręcznikach zamieszczane wbrew oficjalnym nakazom. O zaangażowaniu w sprawy narodowe takich autorów jak Matzenauer, Radliński, Ko-

²¹ J. Bežo, *Tretia Čitanka a mluvnica pre vyššie triedy evanjelických a.v. národných škôl*, Viedeň 1882.

²² K. Sebesztha, *Čitanka pre nižšie triedy priemyselno — učňovských škôl chovancom slovenského jazyka*, Budapešť 1887.

²³ G. Zaymus, *Čitanka pre štvrtú triedu ľudových škôl*, Budapešť 1893.

²⁴ J. Bella, *Učebnica a čitanky pre vyššie triedy škôl ev. a.v. slovenských*, Budapešť 1894.

²⁵ U. Rehor, *Čitanka pre evanjelické augš. vyznania školy*, Nákladom knihkup. a vďav. uč. spolku „Tranoscius” 1911.

²⁶ Š. Kvas, *Čitanka pre III — IV triedu ev. a.v. ľudových škôl, nákladom a vlastnosťou ev. a.v. seniorátu Báčanského* 1917.

žehuba, Rizner świadczą także ich patriotyczne artykuły w czasopismach pedagogicznych.

Po 1875 r. słowaccy autorzy podręczników do nauczania historii zaprzestali swej działalności pisarskiej. Było to posunięcie celowe; autorzy ci nie chcieli bowiem popierać ideologii sprzecznej z ich przekonaniami narodowymi. Nieco inaczej było w czytankach o treści historycznej, gdzie autorami byli słowaccy nauczyciele, uwzględniający przeszłość swego narodu i przedstawiający sprawy Słowaków i ich historię.

W latach 1848—1918 refleksja teoretyczna w zakresie nauczania historii była bardzo skromna. Nie ukazała się bowiem żadna książka omawiająca zasady nauczania historii. Natomiast w czasopismach pedagogicznych wydawanych w tym okresie znajdujemy jedynie krótkie wzmianki na temat teorii nauczania tego przedmiotu. Autorzy tych wypowiedzi pisali o problemach wychowania, zasadach nauczania poglądowego na lekcjach historii, o korelacji treści historycznych itp. Nie poruszali natomiast zagadnień związanych z analizą podręczników, które — dodajmy — w tym czasie odgrywały bardzo ważną rolę w procesie edukacji historycznej społeczeństwa.

MILADA BRŤKOVA

PROBLEMES DE L'ENSEIGNEMENT DE L'HISTOIRE DANS LES ÉCOLES PRIMAIRES SLOVAQUES DE 1848—1918

Dans son étude *Problèmes de l'enseignement de l'histoire dans les écoles primaires slovaques de 1848 à 1918*, l'auteur expose les problèmes de l'enseignement de l'histoire dans les écoles primaires slovaques.

L'auteur se base sur la situation politique, économique et culturelle entre 1848 et 1918. Dans son étude, l'auteur a porté son attention sur l'historiographie slovaque au cours de cette époque, sur l'analyse des travaux de Sasinka, Križka, Hýroš et d'autres. Bien que tous les travaux n'aient pas le niveau demandé, on ne peut nier l'effort des auteurs de polémiquer surtout contre l'historiographie hongroise et d'expliquer les faits historiques à partir de documents.

Dans l'ensemble des manuels d'histoire des années 1848—1875 nous ne trouvons pas de travaux très importants, ni par leur contenu, ni par leur composition méthodique. Parmi ceux-ci on remarque le travail de J. Kožehuba: *L'Histoire de la Hongrie pour les écoles primaires* (Dejiny Uhorska pre národné školy). Il a introduit dans son manuel, à côté des thèmes officiels, des vues sur l'histoire commune des Tchèques et des Slovaques, sur leurs rapports amicaux, il a proclamé avec fierté son appartenance à la nation slovaque et aux peuples slaves.

Les manuels d'histoire pour les écoles slovaques entre 1875 et 1918 étaient influencés par la magyarisation, par l'accentuation du patriotisme hongrois en tant que représentant unique du pouvoir en Hongrie. Les manuels ont été écrits par

des auteurs hongrois. Les Slovaques ne prenaient pas part à l'élaboration des manuels. Ces manuels étaient très modestes dans leur contenu et leur étendue et n'apportaient rien de particulier dans leur aspect méthodique.

Une partie des manuels d'histoire était composée de recueils de textes ayant un rapport avec l'histoire. Les recueils de textes de E. Černý, J. Bežo, J. Bella ont été remarquables.

Les journaux pédagogiques n'apportaient que sporadiquement des articles ayant un caractère pratique, des instructions pour l'enseignement des questions partielles. Ils ne donnaient pas de place aux moyens d'enseignement et ne faisaient pas référence aux travaux méthodiques étrangers. Les journaux avaient un caractère religieux, bien qu'ils ne fussent pas édités par l'Eglise.

МИЛАДА БРТЬКОВА

К ПРОБЛЕМАТИКЕ ОБУЧЕНИЯ ИСТОРИИ В СЛОВАЦКИХ НАЧАЛЬНЫХ ШКОЛАХ В 1848—1918 ГОДАХ

В своей научной статье *К проблематике обучения истории в словацких начальных школах 1848—1918 гг.* автор занимается проблематикой обучения истории в словацких начальных школах.

Автор исходит из политико-экономической и культурной ситуации в 1848—1918 годах. В научной статье уделяется внимание словацкой историографии данного этапа, анализу работ Сасинки, Крижки, Гироша, Ботты и других. Несмотря на то, что не все работы были на требуемом уровне, всё-таки нельзя не признать автору усилие полемизировать главным образом с венгерской историографией и объяснить исторические факты на основе первоисточников. Среди учебников истории, созданных в 1848—1875 годах, не встречаются более значительные работы ни с точки зрения содержания, ни с точки зрения методической обработки.

Среди них выделяется работа Й. Кожегубы: *История Венгрии для начальной школы*. В своем учебнике автор наряду с официальной тематикой приводит и взгляды на общую историю и словаков, на их братские отношения, причём с гордостью объявляет себя словаком и славянином.

Создание учебников для словацких школ в 1875—1918 годах помечено мадьяризацией, подчеркиванием венгерского патриотизма, как единого представителя власти в Венгрии. Учебники писали венгерские авторы. В процессе создания учебников не принимали участие словаки.

По объёму и по содержанию были очень скромны, и с точки зрения методики они заслуживают большего внимания. Органической частью учебников истории являлись, книги для чтения (*хрестоматии*), которые заключали в себе исторический материал.

Замечательными были хрестоматии Е. Черного, Й. Бежу и Й. Беллы. Педагогической проблематикой занимались только спорадически статьи практического характера, инструкции по методике обучения частных вопросов. В них внимание не уделялось учебным пособиям или же сноскам, касающимся иностранной методической литературы. Журналы носили конфессиональный характер, хотя не были печатаны церковью.